

İLAHİYAT FAKÜLTESİ

FELSEFE TARİHİ

ÜNİTE 8

ORTAÇAĞ FELSEFESİ / Skolastik Felsefe

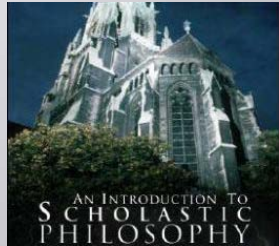
Ortaçağ Felsefesi / Skolastik Felsefe

Hristiyan Ortaçağ felsefesinin, Patristik dönemden sonraki ikinci ve birinciye kıyasla, çok daha önemli olan dönemi, Skolastik dönem ve dolayısıyla Skolastik felsefedir.

Bu felsefe tarihsel açıdan, 8. yüzyılla 15. yüzyıl arasında kalan dönemin felsefesi olarak tanımlanır.

Skolastik felsefe, Latince kökenli schola (okul) kelimesinden türetilen scholasticus teriminden gelmektedir ve kelime anlamı olarak okul felsefesi demektir.

Bu anlam önemlidir, zira skolastik felsefe, ortaçağ düşüncesinde doğru'nun zaten mevcut olduğu düşüncesine ve felsefenin okullarda okutularak öğretilmesine dayanan bir yaklaşım sergiler.

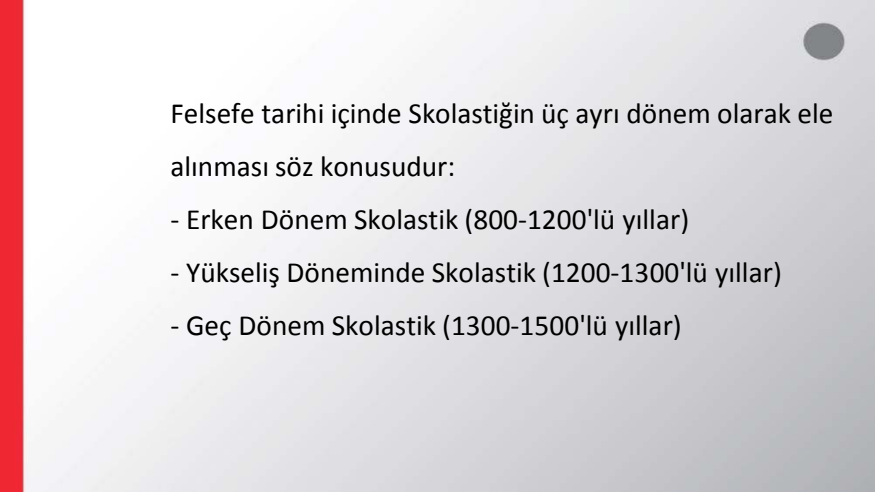
Skolastik düşüncenin gelişimi üzerinde etkili olan esas etmen, bu felsefenin eğitim alanında kurumsallaşması, yani üniversitelerin kuruluşu olmuştur.

Buna göre, manastır ve kilise okullarından sonra, üniversitelerin ortaya çıkışı, Hristiyan felsefesinin çok sayıda öğrenci yetiştirilmesi suretiyle, bir yapı kazanmasına ve kendisine özgü bir gelenek elde etmesine imkân tanımıştır.

Bu felsefenin temeli teolojidir, ona dayanır ve onu desteklemeye çalışır.

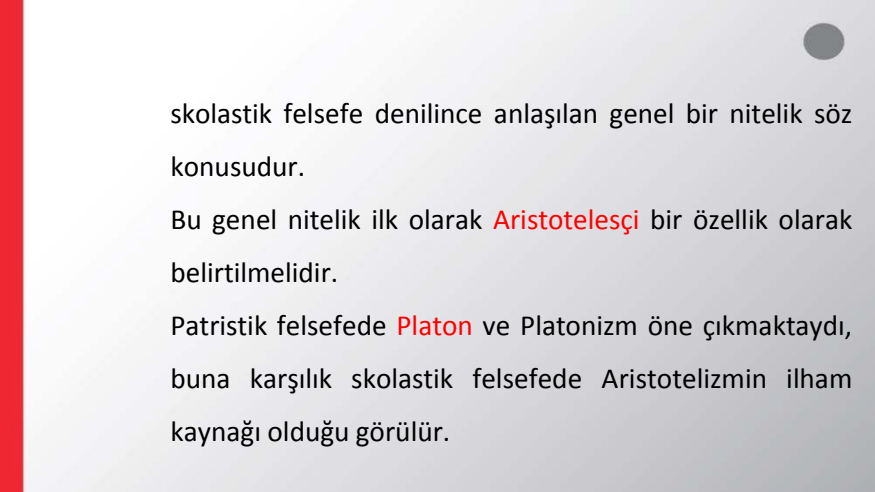
Tarihsel ve Felsefi Çerçeve

Skolastik felsefe, Patristik felsefenin sürdürülmesi ve orada bir öğretiye dönüştürülmüş olan Hristiyan inancının felsefi anlamda temellendirilip sistematize edilmesi yönündeki çabalardan meydana gelmiştir.

Felsefe tarihi içinde Skolastiğin üç ayrı dönem olarak ele alınması söz konusudur:

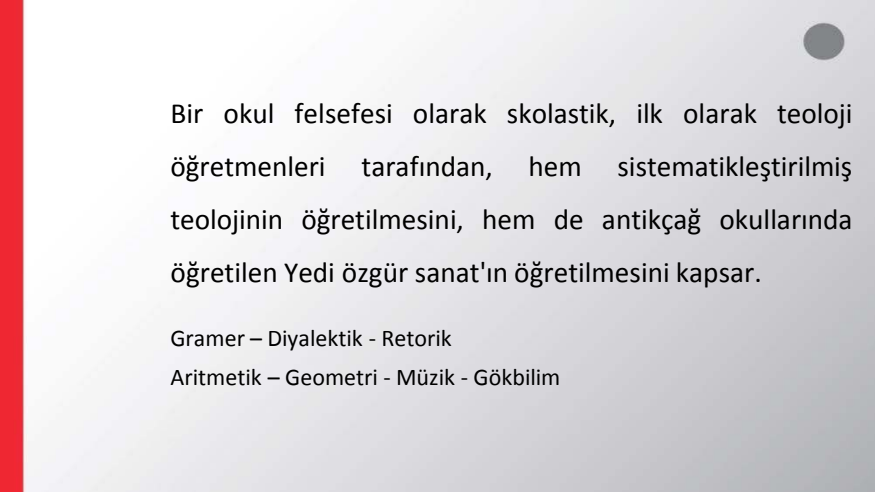
- Erken Dönem Skolastik (800-1200'lü yıllar)
- Yükseliş Döneminde Skolastik (1200-1300'lü yıllar)
- Geç Dönem Skolastik (1300-1500'lü yıllar)

skolastik felsefe denilince anlaşılan genel bir nitelik söz konusudur.

Bu genel nitelik ilk olarak **Aristotelesçi** bir özellik olarak belirtilmelidir.

Patristik felsefede **Platon** ve Platonizm öne çıkmaktaydı, buna karşılık skolastik felsefede Aristotelizmin ilham kaynağı olduğu görülür.

Bir okul felsefesi olarak skolastik, ilk olarak teoloji öğretmenleri tarafından, hem sistematikleştirilmiş teolojinin öğretilmesini, hem de antikçağ okullarında öğretilen Yedi özgür sanat'ın öğretilmesini kapsar.

Gramer – Diyalektik - Retorik

Aritmetik – Geometri - Müzik - Gökbilim

Skolastiğin yöntemsel olarak ortak karakteristiği ise felsefeyi dinin, ya da akı inancın alanına uygulayarak bu alandaki meseleleri kavranılır kılmaktır.

Özelikle inanca ve vahye, akıl temelli getirilen itirazlar bu şekilde aşılmaya çalışılmıştır.

Bu anlamda da skolastik felsefe yeni bir şeyler bulmak ya da düşünceler üretmek arayışında değildir, aksine zaten mevcut olanlar içerisinde skolastik felsefe uygun olanları temellendirmek ve uygun olmayanları çürütmek çabasında olmuştur.

Bu çaba için gerekli mantığı Aristoteles'te ve Euclides (Öklid) geometrisinde bulmuştur.

Bu dönemin özlü sözü ve düşüncesi, Augustinus'un:
"Anlamak için inanıyorum" düşüncesidir.

Realizm düşüncesinin temeli olan bu düşünce Skolastiğin temel önermesidir.

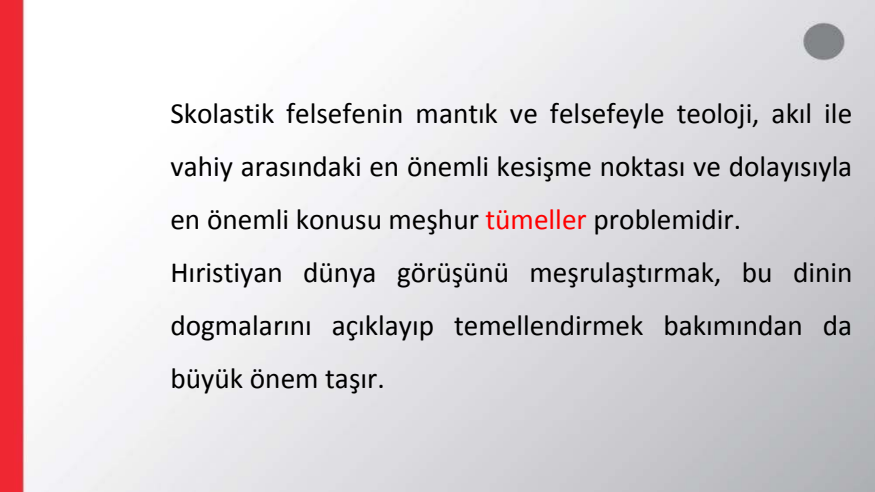
Buna göre bilgi, çeşitli önermeler ve çıkarsamalarla, tanrısal gerçeğin ortaya konulmasından ve yansıtılmasından, kanıtlanmasından başka bir şey değildir

Skolastik bu nedenle göreceliğe, öznelliğe ve kuşkuculuğa karşı savaşı.

Skolastik yalnızca tek bir doğrunun ve ona bağlı tek bir doğruluk sisteminin varlığını kabul eder.

Nominalizm bunlara bağlı olarak daha sonra Skolastiğin çözülmesinde önemli rol oynayacaktır.

Skolastik felsefenin mantık ve felsefeyle teoloji, akıl ile vahiy arasındaki en önemli kesişme noktası ve dolayısıyla en önemli konusu meşhur **tümeller** problemidir.

Hıristiyan dünya görüşünü meşrulaştırmak, bu dinin dogmalarını açıklayıp temellendirmek bakımından da büyük önem taşır.

Skolastik felsefenin genel ahlaki tutumu konusunda iki ögenin altını çizmek gerekir. Skolastik emir **ahlakını** ve **değer ahlakını** üstlenir durumdadır.

Buna göre, önemli olan iyi'ye uygun davranmaktır; çünkü iyi hem tanrının buyruğudur, hem de Tanrı bizzat tüm iyiliğin kendisidir.

Skolastik felsefe, başlangıcında ve gelişiminde inanç ile bilgiyi uzlaştırmaya çalışmış ve bu temelde dinsel dogmalara felsefi bir temel bulmaya ve bunları sistemleştirmeye yönelmiştir.

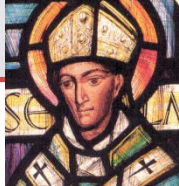
Ancak son dönemlerinde bu projenin başarılamayacağı kesinlik kazanmış, tam aksi yönde bizzat iç tartışmaları sebebiyle bilgi ile inanç ayrışması kesinlik kazanmıştır.

Erken Dönem

(1033 - 1109) Anselmus

Augustinus'un “anlamak için inanıyorum” önermesini almış, inancı akıl ile temellendirmeye çalışmıştır.

Anselmus'un bu çabası, skolaztizmin, akıl ile inancı birleştirmeye çalışmasının bir göstergesidir.

Bununla birlikte, Anselmus yalnızca Ortaçağ felsefesinin değil bütün bir felsefe tarihinin, adı çok sıklıkla anılan, önemli filozoflarından başında gelir.

Anselmus'a bu yaygın şöhreti kazandıran şey ise hiç kuşku yok ki onun Tanrının varoluşuyla ilgili ünlü "**ontolojik argümanı**" veya "delili" bulan kişi olmasıdır.

Ontolojik Kanıt

Ontolojik kanıt'a göre, tanrının varlığının kanıtı, bizzat tanrı kavramının kendisinde mevcuttur, başka bir açıdan tanrı'nın varlığı bizzat tanrı kavramının kendi anlam içeriği aracılığıyla kanıtlanabilir.

Anselmus argümanında, "Tanrı" ile neyi anlatmak istediğimizi sorar.

Tanrı, ona göre, kendisinden daha büyük ya da yetkini düşünölemeyen veya tasarlanamayan varlıktır.

İnsanda, böyle bir yetkin varlık fikri ya da idesi vardır. Hatta Anselmus'a göre, bu fikir, Tanrının var olmadığını söyleyen bir budalada dahi vardır.

kendisinden daha mükemmeli düşünölemeyen

Acaba Tanrı bir ide ya da kavram olarak zihnimizde
olduktan başka, zihnimizin dışında bir dış gerçekliğe de
tekabül etmez mi?

Birinci şıkkın geçerli olduğunu, Tanrının yalnızca zihnimizde, bir ide ya da kavram olarak var olduğunu kabul edelim.

Bu durumda, ona göre, tam bir çıkmaza düşeriz çünkü hem ideal ve hem de reel olarak, yani hem zihinde ve hem de zihnin dışında var olan bir şey, yalnızca zihinde, bir kavram olarak var olandan kesinlikle daha yetkin olacaktır.

Oysa Tanrı, "kendisinden daha yetkini [mükemmeli] düşünölemeyen varlık" olarak tanımlanmıştır.

Burada, Tanrıya zihinden bağımsız, zihin dışında bir varlık izafe etmezsek, bu tanıma kesinlikle ters düşeriz, yani mantıksal bir çelişki içinde kalırız.

Bundan dolayı, "Tanrı hem zihinde bir kavram olarak ve hem de zihin dışında vardır" demek zorundayız.

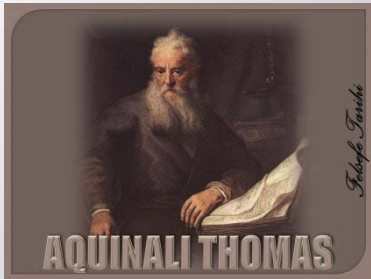
Anselmus'un ünlü ontolojik delili, duysal dünyaya ilişkin bir gözlemden yola çıkmayan, deneyimsel bir yönü bulunmayan fakat doğrudan doğruya "Tanrı" kavramının analizinden hareket edip, Tanrının varoluşunu bu analizden çıkarmaya çalışan bir kanıttır.

Yükseliş Dönemi

Aquinalı Thomas (1225 - 1274)

Felsefenin Ortaçağda ulaştığı en yüksek düzeyi ifade eden Aquinalı Thomas her şeyden önce kendisinden önceki Hristiyan düşünürlerin yapmış olduğu gibi, tutarlı bir teoloji geliştirmek,

Kilisenin veya Kilise Babalarının öğretisindeki kimi çelişik unsurları ortadan kaldırmak ve Hristiyan inancını sistemleştirmek işiyle meşgul olmuştur.

teolojiyle felsefenin, iman ile aklın, Hristiyan dünya görüşüyle klasik dünya görüşünün, çağının ihtiyaçlarına uygun düşen yeni ve sağlam bir sentezini yapmıştır.

Thomas'a bu sentezinde en büyük yardımı, hiç kuşku yok ki **Aristoteles** ve felsefesi sağlamıştır.

Aquinas Thomas iman karşısında akıllı, teoloji karşısında da felsefeyi ön plana çıkartmış değildir.

Tam tersine, o dini öğretiyi temel alır.

Fakat Aquinalı Thomas dini öğreti yoluyla bilinen hakikatlerin, kendilerinden hareketle rasyonel kanıtlama temeli üzerinde başka doğruların ispatlanacağı ilk ilkeler oldukları inancındadır.

Aquinalı Thomas önce teolojiyle felsefe arasında bir ayrım yapmıştır.

Bu ayrım çerçevesi içinde, **felsefe**nin aklın doğal ışığıyla kanıtlanabilenlerin meydana getirdiği alana, **teoloji**nin ise imana ya da otoriteye dayanan hakikatlerin alanına tekabül ettiği söylenebilir.

başka bir deyişle, gerek felsefe ve gerekse teoloji birtakım ilk ilkelere hareketle akıl yürütme veya başka birtakım hakikatleri kanıtlama işiyle uğraşır.

İlk ilkelerin yardım görmeyen aklın doğal ışığıyla apaçık doğrular diye kabul edildiği yer felsefenin alanını meydana getirirken, ilk ilkelerin vahye dayandığı, dini otorite temeli üzerinde doğru kabul edildiği alan teolojii veya vahye dayalı ilahiyatı meydana getirir.

Bu ikisi, ona göre, birbirinden kesin olarak ayrılmalıdır; çünkü **imanın** **akıl** alanında, **aklın** da **iman** alanında yapabileceği bir şey yoktur.

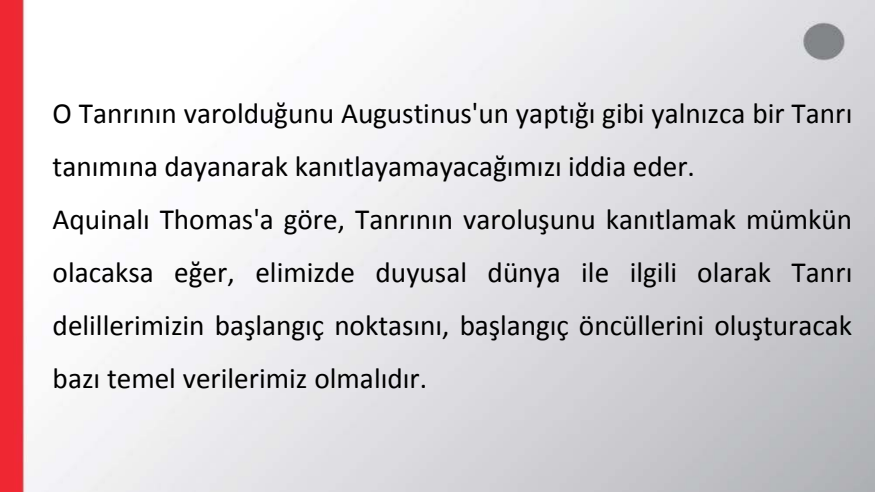
Sözelimi, inayetin zorunluluğu, insanın Tanrının inayeti olmadan kurtuluşa ermesinin imkânsız olduğu gösterilerek asla kanıtlanamaz. Teslis dogmasını, ne yaparsanız yapın aklın ışığıyla aydınlığa hiçbir zaman kavuşturamazsınız.

Tanrının Varoluşuyla İlgili Kanıtları

Varlık hiyerarşisinin tepesindeki basit ve yetkin varlık olarak Tanrının varolduğu, imanın hiç kuşku yok ki en temel unsuru olmak durumundadır.

Yani, Tanrının varolduğu apaçık bir şeydir.

Fakat Thomas, vahiy-akıl ilişkisine dair görüşlerinin bir sonucu olarak, Tanrının varoluşunun ayrıca akıl yoluyla kanıtlanabileceğini savunmaktaydı.

O Tanrının varolduğunu Augustinus'un yaptığı gibi yalnızca bir Tanrı tanımına dayanarak kanıtlamayacağımızı iddia eder.

Aquinalı Thomas'a göre, Tanrının varoluşunu kanıtlamak mümkün olacaksa eğer, elimizde duyusal dünya ile ilgili olarak Tanrı delillerimizin başlangıç noktasını, başlangıç öncüllerini oluşturacak bazı temel verilerimiz olmalıdır.

Aquinalı Thomas, işte bu yüzden Tanrının varoluşunu ispatlamak için öne sürülmüş, düşünce veya din felsefesi tarihinde "**Beş Yol**" olarak ünlenmiş, beş ayrı delil ya da argümanda, dünya ile ilgili ampirik bir olgudan yola çıkar.

Beş yol / Beş Kanıt

1- Aquinalı Thomas'ın birinci yolu kozmolojik bir argümandan meydana gelir.

Hareket eden her varlığın başka bir varlık tarafından hareket ettirilmesi gerekir.

kendisi hareket etmeyen bir ilk hareket ettiricinin, yani Tanrının varoluşuyla açıklanabilir. (Aristoteles)

2- Aquinalı Thomas'ın ikinci kanıtı da kozmolojik delilin, Aristoteles'in Metafizik adlı eserine dayanan, başka bir versiyonudur.

hiçbir eylem ya da sonucun kendi kendisinin nedeni olamayacağı gözlemine dayandırır.

Ona göre, fail nedenler zincirinde bir ilk neden olmalıdır.

Bu ilk neden olmadığı takdirde, zincirdeki ilk adıma, daha sonraki halkaya ve daha sonraki adımlara neden olacak bir başlangıç noktası olmaz.

3- Aquinalı Thomasin İslam felsefesinden ilham alan üçüncü kanıtı ise yine "kozmozolojik delil"in başka bir versiyonu olup, "imkân kanıtı" diye bilinir.

Aquinalı Thomas burada doğadaki varlıkların, nesnelerin varolmaları kadar, varolmamaları da mümkün olan varlıklar olduğu gözleminden yola çıkar.

doğal varlıklar yaratılmışlardır ve yok olup giderler.

var olan her şey mümkün varlıklardan meydana gelemez.

Mümkün varlıkların dışında, bir de Zorunlu Varlık olmalıdır.

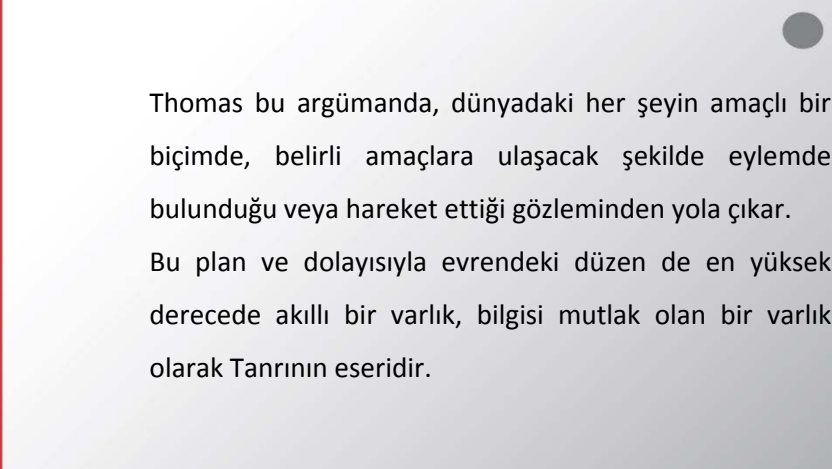
4- Aquinalı Thomas'ın "varlık derecelerinden hareket eden argüman" olarak bilinen dördüncü kanıtı, **var olan şeyler arasında bir derecelenme bulunduğu olgusundan yola çıkar;**

bazı şeylerin diğerlerinden daha iyi olduklarını söyleyebilmek için mutlak bir ölçütün, bir en iyinin var olma zorunluluğu bulunmaktadır.

şeylerin varoluşlarının, iyiliklerinin ve başkaca yetkinliklerinin nedeni olan bir en iyi olarak Tanrı vardır.

5- Aquinalı Thomas'ın beşinci argümanı ise "**Düzen ve amaç kanıtı**" olarak bilinen ünlü kanıt türünün veya teleolojik delilin özel bir hali ya da versiyonudur.

Thomas bu argümanda, dünyadaki her şeyin amaçlı bir biçimde, belirli amaçlara ulaşacak şekilde eylemde bulunduğu veya hareket ettiği gözleminden yola çıkar.

Bu plan ve dolayısıyla evrendeki düzen de en yüksek derecede akıllı bir varlık, bilgisi mutlak olan bir varlık olarak Tanrının eseridir.

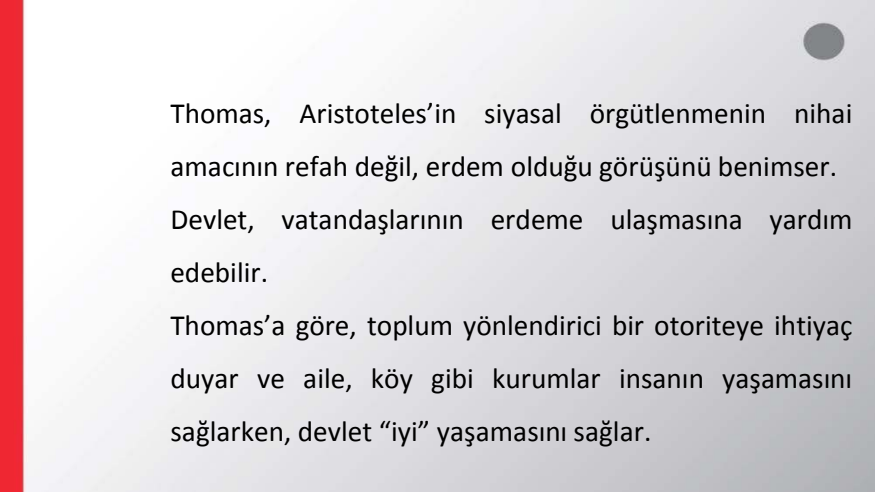
Devlet Anlayışı ve Siyaset Felsefesi

Aquinalı Thomas, siyaset felsefesi alanında da Aristoteles gibi düşünür.

Şu farkla ki, Aristoteles'in kent devletinin oluşturduğu genel çerçeve içinde düşündüğü ve insanın salt bu dünyadaki amacını dikkate aldığı yerde,

feodal dönemin düşünürü olan Thomas, insanın doğal amacına ek olarak, onun Tanrı'ya olan yönelimini de dikkate almıştır.

Bu bağlamda, insanı toplumsal bir canlı, devleti de doğal bir kurum olarak gören filozof, insanın tinsel yaşamıyla ilgili konular söz konusu olduğunda, **devletin Kiliseye tabi olması gerektiğini** söylemiştir.

Thomas, Aristoteles'in siyasal örgütlenmenin nihai amacının refah değil, erdem olduğu görüşünü benimser. Devlet, vatandaşlarının erdeme ulaşmasına yardım edebilir.

Thomas'a göre, toplum yönlendirici bir otoriteye ihtiyaç duyar ve aile, köy gibi kurumlar insanın yaşamasını sağlarken, devlet "iyi" yaşamasını sağlar.

Efendilerin köleleri üzerindeki ve yöneticilerin de özgür vatandaşlar üzerindeki otoritesi ayrımından yola çıkarak siyasal otoritenin konumunu açıklamaya çalışan Thomas, ancak yöneticinin vatandaşlarını gerçek iyiye yönlendirebileceği görüşündedir.

İnsan ancak siyasal toplum içinde zihinsel ve ahlaki gelişimini sağlar.

Devlet Thomas için Tanrı'nın istediği bir kurum niteliğindedir;

amacı, erdemli bir yaşam için insanların yetiştirilmesi ve insanın sonunda Tanrı'yla birleşmeye hazırlanmasıdır.

Son Dönem

Ockhamlı William (1225 - 1274)

William'a göre, herhangi bir şeyi açıklamak üzere öne sürülen birden fazla açıklama söz konusu olduğunda,

açıklanmak durumunda olanı, en az sayıda açıklayıcı ilke ve kabulle açıklayan ve olabildiğince çok şeyi açıklamayı başaranın seçilmesi gerekir;

en basit açıklama, gerçekliği olduğu şekliyle tarif eden en muhtemel açıklama olma durumundadır.

Ockhamlı'nın bu ilkesi, hem modern bilimin, hem de felsefenin önemli ilkelerinden biri olarak geniş kabul görmüştür.

Bu ilke sayesinde “zihnimizde ve dilimizde var olanlar” ile “gerçekte var olanları” ayırt etmeyi önerir, gereksiz ve yararsız izahlarla uğraşmaktan korunuruz.

Tümeller Tartışması

Patristik Felsefenin gerileme dönemine damgasını vuran ve Ortaçağ Felsefesinde yoğun olarak tartışılan;

Tümeller nedir?

Nerede bulunurlar?

Dışarıdaki nesnelerden bağımsız olarak mevcut mudurlar, yoksa değil midirler?

gibi sorular çerçevesinde cereyan eden tümeller çatışması sonucunda, kavram gerçekçileri (**realistler**) ile adcılarının (**nominalistler**) taraf oldukları muhtemel üç yanıt öbeği açığa çıkmıştır.

1. Birinci grup, tümellerin, nesnelerden bağımsız olarak varolduğunu ve onların dışında veya üstünde bulunduğunu savunur.

Bu görüşe mensup olanlar, Platon'un yolundan giden **Augustinus** ve **Anselmus** gibi düşünürlerdir.

2. İkinci grup, tümellerin varolduğunu ama nesnelerin dışında veya üstünde değil, içinde bulunduğunu ve onlara bağımlı olduğunu savunur;

yani nesnelerle ilişkileri bakımından, tümeller aşkın olmayıp, içkindirler.

Bu görüşe mensup olanlar, Aristoteles'in yolundan giden Abaelardus, Albertus Magnus ve **Thomas Aquinas** gibi düşünürlerdir.

Görüldüğü üzere, bu ilk iki grup, kavram gerçekçi bir yaklaşım sergiler.

Yani tümellerin şu veya bu biçimde gerçekten varolduğuna inanırlar.

Ancak birinci grup aşırı gerçekçi, ikinci grup ise ılımlı gerçekçi olarak nitelendirilir.

3. Üçüncü grup ise sadece nesnelerin varolduğunu, tümellerin ise benzer nesnelere vermiş olduğumuz adlardan ibaret bulunduğunu savunur.

Bu görüşe mensup olanlar, **Occamlı William** gibi düşünürlerdir.

Tümeller çatışması bütün Ortaçağ boyunca sürmüş ve bu çağın sonlarına doğru önde gelen İngiliz nominalistlerden Occamlı William'ın etkisiyle daha kabul gören bir görüş olmuştur.

Bu ne anlama gelmektedir?

Gerçekten varolanlar, adcıların dedikleri gibi, tümeller değil de tikeller olduğuna ve tümeller, birbirlerine benzeyen tikelleri gösteren işaretlerden başka bir şey olmadıklarına göre, bilgi arayışı tikellere, yani şu tek tek bireylere yönelmeli ve onlardan yola çıkarak geliştirilmelidir.

Tikellerin bilgisine ulaşmanın tek yolu ise gözlem ve deney yapmaktır.

Böylece gözlem ve deney yöntemi adcılar sayesinde güvenilir bilginin bir aracı haline getirilmiş veya başka bir deyişle sağlam bir felsefi zemine oturtulmuştur.

Bilgi arayışında yöntem olarak gözlem ve deneyin güçlü bir biçimde gündeme gelişi ve yaygınlaşması, doğa bilimlerinin doğuşunu hızlandırdı.

Bir felsefî yaklaşım, yani adcılık, doğa bilimlerinin önündeki en büyük engellerden birini ortadan kaldırmış ve böylece güvenilir bilgi edinme sürecinin yolunu açmıştır.

Bu gelişme, bilim tarihinde ve genel olarak bakıldığında düşünce tarihinde gerçekten de çok önemli bir dönüm noktasına gelindiğini gösterir.

Adcılığın, din alanındaki etkisi de olağanüstü olmuştur; çünkü bu etki, din-bilim ayrışmasının gerçekleşmesinde önemli bir role sahiptir.

Ockhamlı William'a göre, sadece şu tek tek bireyler varolduğu için, her türlü bilginin kaynağı deney, yani iç ve dış deney olmalıdır;

dolayısıyla Tanrı'nın birliği, sonsuzluğu ve hatta varlığı bile akıl yoluyla kesin olarak kanıtlanamaz.

Tanrı ile, gerçeği aşan şeylerle ilgili bilgimiz, inanca dayanır veya inanç önermelerinden oluşur.

Kutsal Kitap'ın otoritesi ile Kilise Geleneği, bu önermeleri belirlemiştir;
ancak bunlar kanıtlanamaz ve kanıtlamalarda kullanılamaz;
bunlara sadece inanılır; yani kanıtlanarak değil inanılarak benimsenir.

Öyleyse, adcılık akıl-inanç çatışmasının veya başka bir biçimde ifade edersek bilim-din ve felsefe-din çatışmalarının giderilmesi için en uygun çözümün, bunların yollarının birbirlerinden ayrılması olduğu sonucuna varmış

ve böylece düşünce tarihinin en büyük açmazlarından birini dile getirmek suretiyle özgür inancın ve özgür aklın yollarını açarak, bütün Ortaçağ boyunca nafile yere gerçekleştirilmeye çalışılan akıl-inanç uzlaşmasının epistemolojik açıdan olanaksız olduğunu ileri sürülmüştür.

| TEŞEKKÜRLER